

7. Панов Б. Средневековна Македонија. – Скопје, 1988. – Т. 3. – С. 42 і інш.

8. Большая Советская Энциклопедия. – 2-е изд. – М., 1956. – Т. 42. – С. 528 – 529.

9. Слова пра паход Ігаравы. – Мн., 1986. – С. 22 і інш.

10. Брайчевський М.Ю. Готи в Надчорноморіє (до постановки проблеми) // Археологія. – Київ, 1986. – № 1. – С. 103 – 113.

11. Герберштейн Сигизмунд. Записки о Московии. – М., 1988. – Приводзяцца звесткі аб назвах розных груп, тэрытарыяльных назвах усіх славян, мясціне іх лакалізацыі па крыніцзнаўчых даных на пачатак XVI ст. “Славянская мова (склавонская, вендская) распаўсюджана вельмі шырока. На ёй размаўляюць далмацінцы, баснякі, харваты, істрыйцы, уздоўж Адрыятычнага мора да Фрыгуля – карны (іх венецыянцы называюць карсамі), жыхары Краіны, карынціцы (дарані Дравы), сербы, балгары (і іншыя, якія засяляюць тэрыторыю да Канстанцінопаля), чэхі, лужычане, сілезцы, маравы, насельнікі берагоў р. Вага ў Венгрыі (с. 58).

Мікола Багдзяж, гісторык,
член Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў

ДЗЕ ЎЗЯЛІ СЛАВЯНСКУЮ ПІСЬМЕННАСЦЬ КІРЫЛ І МЯФОДЗІЙ?

Традыцыйна лічыцца, што пісьменства ў славянскіх народаў з’явілася дзякуючы намаганням візантыйскіх (хаця той-сёй называе іх балгарскімі) асветнікаў Кірыла (які да пастрыжэння ў манахі насяў імя Канстанціна) і яго брата Мяфодзія. Прыгадаем, што нарадзіліся браты ў сям’і візантыйскага ваеначальніка ў горадзе Салуні (сучасны грэчаскі г. Салонікі), на землях, якія з другой паловы VI ст. масава засяляліся славянамі, у тым ліку і ўсходнімі. Так, напрыклад, аселі ў наваколлях горада дрыгавічы (названья ў хроніках другавітамі). Гледзячы па ўсяму, гэта частка войска Хакапа, які напрыканцы VI ст. зрабіў спробу захапіць Салунь, аднак вымушаны быў спыніць аблогу горада і вярнуцца на радзіму.

А паколькі да 827 г., у які нарадзіўся асветнік Канстанцін, славяне складалі значную частку жыхароў горада і наваколля, знаёмы ён з імі быў з дзяцінства.

Як вядома, Канстанцін прысвяціў сябе не ваеннай справе, як яго бацька і брат, а навукам. За вучонасць і майстэрства ўдзелу ў дыскусіях ён атрымаў мянушку філосафа. Пры двары імператара займаў пасаду галоўнага бібліятэкара. Не аднойчы выконваў дыпламатычныя даручэнні. І вось падчас дыпламатычнага ваяжу да хазар у 680 г. ён сустрэўся ў Корсуні (сучасная Керч) з чалавекам, які, як расказвае напісанае яго братам Мяфодзіем і вучнямі “Жыццё Кірылы...”, меў і чытаў кнігі, напісаныя “рускімі пісьменамі”. А

сярод гэтых кніг знаходзіліся нават Псалтыр і Евангелле. “Обрета ту Евангелие и Псалтырь русскими письмена писаны, и человека обреть, глаголюще тою беседою, и беседовал с ним, и силу речи приемь, своей беседе прикладе различныя письмена гласные и согласнаа, и к Богу молитву творя, вскоре начать чести и сказать мнозисы ему дивляху...” Даследчыкі даўно звярнулі ўвагу на гэты выпадак. Так, М.Карамзін прыгадваў яго ў сваёй “Истории государства Российского”. Услед за ёй В.М.Істомін у “Редакции толковой Палеи”, выдадзенай у 1907 г., пісаў: “А грамота русская явилась Богом дана в Корсуне руску, от нея же научися Константинъ, оттуда сложив, написав руским гласом... Той же муж русин, быть благоверен помыслом и добродетелью, в чистой вере един уединивая и той един от руска языка явился прежде крестинный и не ведом никим же откуда есть бысть”.

Заўважу, што аб пісьменах славян пісаў і сучаснік Кірыла і Мяфодзія чарнарызец Храбр. У сваёй працы “Аб пісьменах” ён гаворыць пра славян, што тыя “... рымскімі і грэчаскімі пісьменамі пісалі славянскую мову без устранення (як аказалася, у іх не хапала некалькі знакаў для вызначэння характэрных толькі для славян шпільчых гукаў) і так было многія гады”. Звярніце ўвагу на гэтыя “многія гады”. Выходзіць, што славяне выкарыстоўвалі грэчаскія ды рымскія літары ўжо доўгі час. Больш таго, Храбр дадае, што славяне ведалі і іншую пісьменнасць: “Прежде убо славяне неймаху письмень, ну чертами и резанми гораху погани суи”. Пытанне, што такое “чэрты ды рэзы”, спрэчнае. Большасць даследчыкаў лічыць, што гэта былі руны. Ёсць і іншыя меркаванні, заснаваныя на архэалагічных знаходках. Так, напрыклад, у 1969 г. у Ноўгарадзе была знойдзена бяроства № 46. На ёй – азбука, у якой не хапала 11 літар. Можна было б меркаваць, што напісаў яе малаадукаваны чалавек, але праз некалькі гадоў у другім канцы горада знойдзены новы алфавіт на бяросце (№ 591). А на ім не хапала тых жа самых літар. Супадзенне? А вось кіраўнік экспедыцыі акадэмік В.Янін ліша: “... гэта сведчыць, што ў абодвух выпадках мы сустрэліся са здабыткам таго ранняга этапу, калі славянская азбука яшчэ не сфарміравалася канчаткова. Прычым напісана гэтая грамата кірыліцай”. Таму Янін падтрымлівае меркаванне славіста XIX ст. Л.Шафарыска, што Кірыл і Мяфодзіі стварылі глаголіцу. На карысць гэтай гіпотэзы адкрытае ў Кіеўскім Сафійскім саборы украінскімі вучонымі С.Высоцкім графіці алфавіта. А ў ім зноў не хапала літар. На гэты раз іх 27. Але размешчаны яны ў адпаведнасці з грэчаскай азбукай з дапаўненнем некалькіх знакаў, якія адпавядаюць гукам славянскай мовы.

Гэтыя знаходкі сведчаць у першую чаргу аб тым, што на ўсходнеславянскіх землях ужо ў тая часы існавалі і кірыліца, і глаголіца. Не будзем разважаць, адпавядаюць яны сваім назвам ці не. Гэта тэма самастойнай працы. Але ці змог бы Канстанцін за якія небудзь паўгода (прайшоўшых з таго часу, як да візантыйскага імператара прыбылі паслы з вялікамараўскага княства і папрасілі прыслаць ім біскупа, які б "... на языку нашым ізлажыў правую хрысціянскую веру") стварыць пісьменнасць і нават дзве ды яшчэ напісаць новымі пісьмёнамі ў перакладзе на славянскую мову Евангелле і іншую патрэбную яму літаратуру? А вось калі згадзіцца з тым, што выкладзеныя ў "Жыцці Кірылы" падзеі ў Корсуні адпавядаюць рэчаіснасці і што дзякуючы гэтаму невядомаму "русіну" асветнік валодаў і неабходнай яму літаратурай, і веданнем славянскай пісьменнасці, тады ўсё становіцца на сваё месца.

Зразумелым становіцца, адкуль так добра ведаў пісьменнасць на ўсходнеславянскіх землях не толькі прадстаўнікі духавенства і вышэйшыя пануючыя колы, але і простыя рамеснікі, ваяры, і нават сяляне і жанчыны.

Менавіта прыгадваем тады словы са створанай у XIII – IX стст. Наўгародскімі язычніцкімі валхвамі "Вялесавай кнігі": "Яны (грэкі. – *Аўт.*) казалі, што ўстанавілі ў нас сваю пісьменнасць, каб мы прынялі яе і страцілі сваю. Але прыгадаем аб тым Кірыле, які, жадаючы вучыць дзяцей нашых, павінен быў хавацца ў хатах нашых, бо ён не ведаў, і таму вучыў, нашы пісьмёны і тое, як мы нашым багам правім трэбы".

Ды і прыгаданы вышэй чарнарызец Храбр заўважаў у сваёй працы, што многія лічаць, быццам "пісьменнасць славянам стварыў святы Канстанцін Філасаф", але "ёсць жа і іншыя адказы, аб чым скажам у іншым месцы". Шкада, што тая частка яго працы, дзе было змешчана гэта самае "іншае месца", не дайшла да нас. Хто ведае, можа, менавіта яно і раскрыла б цалкам пастаўленае намі пытанне?